

no li-n romàs for un: e ajustà aytants diners com poc, e venc al mercat per comprar un bou», Lull (*Blanq.* II, 103.13); «lo senyor rei En Pere --- mentre que era infant --- anà un *hivern* en França per veer lo rei de França --- e pensà-s que si axí mateix en *hivern* hi anava, que no perdria res de son temps; ne faria fretura a la frontera dels sarraïns, con los sarraïns, d'*hivern*, no poden hostejar: tan --- temen fret ---», Muntaner (§ 37, ed. Casac. I, 85.12ss.).

És de tots els dialectes i èpoques: «Per puigs i serres s'acaramulla / frondós boscatge de vert etern, / qu'eixa floresta de vària fulla / la tardor trista may la despulla / ni 'l fret *hivern*... / Oh Paradís qu'apar al món extern!», Costa i Llobera (*Cala Gentil*, v. 17). «Lo bon temps s'acaba, l'*hivern* se va acostant; mes pensis pas que me faça por! Som molt vell --- puc pas treballar», Massó i Torrents (*En Po*, en *Croquis Pirinencs*); «llavors la dona casolana diu: / —Del vi daurat ma casa és proveïda, / --- / i de totes les granes de l'istiu; / i tot guaitant la fredorada que entra, / sent bategar dins son lèfic ventre / --- / El bell istiu no ha transitat debades; / i riu pensant: —No temeré l'*hivern*», Josep Carner.

Amb el valor etimològic d'adjectiu ha quedat en la gran vall al peu de les Muntanyes Maleïdes: Vall, circ i estanyes de *Vallhiverna*. Popularment el seu ús arriba fins als últims extrems del domini lingüístic: *ivèrt* Alacant (Barnils, *Mundart von ~*), *pel libèrt* 'a l'hivern' Canet lo Roig (1961), *ibèrt* a Benasc (1965); però fora d'aquesta franja extremo-occidental la *-rn* es conserva i sentim *ibèrn* fins al capdamunt del Pallars (Tor, Àreu, Farrera, Tavascan, 1932-4). La diftongació no comença fins endins d'Aragó: *en l'ibjèrno* Benavente, *imbièrno* SJuan de Gistau (1965). Però a l'Alt Pallars existí en el pre-català local, abans de la catalanització definitiva, una forma amb la *-o* conservada (però sense diftongació), substantivada com a nom del corrent d'aigua, en qualitat de tecnicisme de la navegació fluvial; car els raiers de Rialb distingeixen tres estats del riu: *lez ibèrnos* 'aigües baixes d'hivern', *mayèrnkos* quan la Noguera va més plena a la primavera, *pel maig*; i *aigües primes d'estiu* (comunicació de Joan Lluís) oït allà i a Tirvia, 1960.

DERIV.: *Hivernacle*. *Hivernada* (Cròn. de Pere el Cerimoniós). *Hivernal*. *Hivernar*; *hivernant*. *Hivernàs*. *Hivernerjar*. *Hivernenc*. *Hiverner*, *-nero*. +*Hivernesca*: «aigües *llivernesques*: figures d'hivern, perquè no maduren fins a darreries d'octubre: Cervera del Maestre», GaGirona (*Vocab. del Maestrat*, s. v. *figa*) = figures *vernesques* a Carlet (J. G. M., 1935). *Hivernós*.

Eivixernar de EXHIBERNARE 'passar l'hivern'. Ja al començ del període literari medieval: «lo mariner ha a metre lo terç de son loguer per les avaries qui-s seran fetes --- salvo, emperò, que'l senyor de la nau, vulla *eivixernar*», *Consolat* (ed. Pard., cap. 95, p. 131); «venc a *eivixernar* un hivern a Brandís ab la nau», Muntaner (*NCL* VII, 175). Es diu, en particular, del bestiar, que hom cuida fins que ha passat l'hivern: «quan el tòtil ha cantat / el bestiar és *eixavernat* / si té bona herba i no és gamat» (Amades, *BDC* XIX, 147); «aquesta

vaca *aixabèrna-me-la*» 'cuida-te'n durant l'hivern'; o bé de les terres: «aquestes terres han quedat *aixabèrnades*» 'abandonades durant l'hivern', Arcavell (1936); i també com a intr., aplicat a persona: «ell *aixabèrna* aci» 'hi passa l'hivern', Aiguatèbia, 1960, si bé després ell mateix també digué *ibèrnà*; *eixivernador*: «la nau està en port *eixivernador*» 'en un port on eixivernarà', *Consolat* (que Careta, *Barbr.*, recomana per evitar el cast. *invernadero*). Cf. bearn. *eschiberniu*, id. (Palay), que també s'ha emprat com a cat. *eixiverniu*. *Eixivernir*. *Eixivernada*.

HO, pronom feble, i HÒ, HÒC, l'antic adverbí d'afirmació (avui encara rossellonès), provenen del llatí HOC 'açò, això'; com a partícula afirmativa, *hoc* era abreviació de HOC QUOD DICIS 'això que tu dius', 'això mateix que has dit'. □ 1.ª doc.: orígens.

En qualitat de pronom feble trobem aquest mot, és clar, des dels documents més arcaics de la llengua: «si <h>i venez ipso suo òmine de Domino Episcopo, que(d) Remon Gombal li o jakessa e li o defenesca per escrito ---», Guissona, c. 1040-50: «Dix R. de Serres a R. de B. —Ara vós, compare, qui-us ensen<y>ave ca<r>tera, e-us tornave de mal a bé: <z>creuriets-o? —Oc jo!, volenters! --- o coneg. —Doncs ca<l>lad, que trobad o avets», doc. de Gósol de 1250 (PPujol, *DocsVgUrg.*, 1.9, 15.27ss.); «--- Aquela sement --- demostra --- primerament no entenien los Apòstols de què Nostre Séiner o dezie, e ja dixeran --- fes-nos entendre aquesta paraula --- —A vós es donat a conóixer lo mester del regime de Déu, pus que <a> aquels qui tot *ho* crezen per paraules», *Hom.*, 3r16, 20. Però fóra en va continuar: això és de la llengua de pertot i de sempre, i el seu estudi pertany per enter a la gramàtica (repertori d'exemples i usos arcaics en *VidesR*, vol. I, pp. 26-7).

Ens detenim més en l'adverbí afirmatiu *hoc* (*hò*), del qual resta més a precisar, un cop establert que el pronom feble *ho* i l'adverbí afirmatiu *hò/hoc* tenen el mateix ètimon: en aquell cas descabdellat com a mot enclític, i per tant tractat fonèticament com a partícula àtona, amb ràpid desgast fonètic; mentre que aquest, essent fortament afirmatiu, mot intens, presenta un més gran estat de conservació. En l'Edat Mitjana apareix amb vast i variat desplegament, i amb la més alta freqüència. Donem-ne exemples.

En el període més arcaic sembla restar algun cas en què *hò*, accentuat, manté encara el valor etimològic 'això': «Si açò fos enaxí, seguira-s que'l Déu major fóra --- finit en los Déus menors, segons les sis dreseres <'direccions'> qui-s covenen a tot ço que sia conlogat <= collocat> en loc ---: alt e baix, destre e sinestre, e denant e detràs; e si *hò* fos, covengra que fos cors; e si fos cors, fóra finit, per ço com ---», traduint «(idque si fuerit) sequeretur ut ---», Lull (*Gentil*, O. C., p. 67.11), i és sabut que també es troba tal cosa en occità més arcaic («o: le, cela», *PDPF*; «o: es, dics», Schultz-Göra, *Altprov. El-buch*, gloss.).

Aquest ús de pronom nominatiu pot haver sobreviscut fins al parlar colloquial modern del Ross., si bé